

نقش عوامل انتظامی در مقابله با خرده‌فروشی مواد مخدر و روان‌گردان‌ها

در شهر تهران

ساجد سیفاللهی دمنه^۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۷/۲۳

از صفحه ۷ تا ۲۴

چکیده:

زمینه و هدف: مواد مخدر یکی از معضلات اجتماعی اکثر شهرهای جهان است که بر زندگی شهروندان تأثیرات منفی روحی، جسمی و مالی می‌گذارد. توزیع خیابانی مواد مخدر در شهر تهران یکی از تهدیدات جدی است که آسایش و امنیت شهروندان تهرانی را با چالش مواجه نموده و به‌رغم صرف هزینه‌های فراوان، آن‌گونه که می‌بایست این مشکل مرتفع نشده است. از این رو ضرورت دارد که در راستای حل این بحران هرچه سریع‌تر چاره‌اندیشی مناسبی صورت گیرد. هدف از تدوین این تحقیق شناسایی و تبیین عوامل انتظامی مؤثر در مقابله با خرده‌فروشی مواد مخدر در شهر تهران مورد بحث قرار گرفته است.

روش: تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش پژوهش و نحوه گردآوری اطلاعات از جمله تحقیقات توصیفی پیمایشی و بر مبنای رویکرد تحقیق، از نوع کمی محسوب شده است. جامعه آمار شامل کارشناسان پلیس مبارزه با مواد مخدر و قضات حوزه جرائم مواد مخدر می‌باشند. نمونه آماری تحقیق تعداد ۲۴۴ نفر به روش تمام شمار انتخاب شده‌اند. روایی این تحقیق به شیوه منطقی و پایایی آن از طریق ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده که ضریب کل، برابر با ۰/۹۴۸ است.

در این تحقیق با استفاده از نرم‌افزار **spss** ابتدا یافته‌های توصیفی استخراج و سپس با استفاده از آزمون‌های تی یک متغیره فرضیه‌های سؤالی مورد ارزیابی قرار گرفته و به منظور سنجش اولویت‌های هر یک از عوامل از آزمون فریدمن استفاده شده و برای آزمون فرضیه‌ها از آزمون آماری کای اسکور و برای تبیین عوامل انتظامی مؤثر در مقابله با خرده‌فروشی مواد مخدر در شهر تهران از رگرسیون چندگانه به روش اینتر استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد در بین عوامل انتظامی شناسایی شده در مقابله با خرده‌فروشی مواد مخدر در شهر تهران به ترتیب شناسایی محل فعالیت (پاتوق) خرده‌فروشان مواد مخدر و ترسیم کروکی نقاط آلوده، بانک اطلاعاتی خرده‌فروشان مواد مخدر به انضمام آخرین وضعیت و فعالیت و جذب و به کارگیری منابع و مخبرین در نشانه‌ها بیشترین تأثیر را دارند.

نتیجه‌گیری: عوامل انتظامی می‌تواند در کنترل و مقابله با خرده‌فروشی مؤثر باشد، لذا بر پایه یافته‌ها هرچه اقدامات انتظامی افزایش یابد، به همان میزان مقابله با خرده‌فروشی می‌تواند افزایش یابد.

کلیدواژه‌ها: اعتیاد، مقابله، خرده‌فروشی مواد مخدر، عوامل انتظامی، شهر تهران

۱. دانشجوی کارشناس ارشد رشته مبارزه با مواد مخدر، دانشگاه علوم انتظامی امین (نویسنده مسئول):

بیان مسئله

طبق گزارش ارائه شده از سوی هیئت کنترل بین‌المللی مواد مخدر، افغانستان به‌عنوان بزرگ‌ترین تولیدکننده مواد مخدر در جهان حدود ۹۰ درصد مواد مخدر دنیا را تولید می‌کند و در سال ۲۰۱۸ میلادی میزان تولید تریاک افغانستان حدود ۶۴۰۰ تن رسیده است (دفتر مقابله با جرم و مواد مخدر سازمان ملل، ۲۰۱۸).^۱ سالانه به‌طور تقریبی نیمی از تریاک افغانستان از طریق ایران قاچاق می‌گردد و تقریباً ۳۰ تا ۳۵ درصد مواد مخدر قاچاق شده به ایران کشف می‌شود (مزدارانی، ۱۳۹۰: ۲۱۵). بیش از نیمی از زندانیان کشور به علت جرائم مواد مخدر زندانی هستند و روزانه سه تا چهار نفر برائر سوء‌مصرف مواد مخدر در کشور جان خود را از دست می‌دهند که حاکی از وخامت اوضاع است (زکریایی، ۱۳۸۹: ۱۳). مهم‌ترین و گسترده‌ترین و شاید سودآورترین نوع قاچاق در عرصه بین‌المللی قاچاق مواد مخدر محسوب می‌شود، به همین دلیل وقتی سخن از قاچاق به میان می‌آید، ذهن شنونده بیش از هر چیز متوجه قاچاق مواد مخدر می‌گردد (مزدارانی، ۱۳۹۰: ۱۵۵). جرائم خرد یکی از مسائلی بوده که تاکنون کمتر به آن توجه شده است و به‌واسطه فراوانی ارتکاب در سطح جامعه و دهان‌به‌دهان گشتن در جوامع، باعث عدم احساس امنیت در شهروندان می‌شود. همچنین غافل ماندن از جرائم خرد زمینه را برای وقوع جرائم مهم‌تر هموار می‌کند.

یکی از جرائمی که در شهرهای پرجمعیت در چندساله اخیر رواج پیدا نموده بحث خرده‌فروشی مواد مخدر است. جمهوری اسلامی ایران با راه‌اندازی پلیس تخصصی مبارزه با مواد مخدر سعی نموده است با به‌کارگیری توان و منابع خود، ضمن انهدام باندهای قاچاق مواد مخدر نسبت به شناسایی و دستگیری قاچاقچیان مواد مخدر اقدام نماید؛ اما به نظر می‌رسد، در راستای مبارزه با این بلای خانمان‌سوز و مهلک در حد مطلوب موفق نبوده است. آمار روزافزون زندانیان مرتبط با جرائم مواد مخدر، رشد دامنه اعتیاد در جامعه، ورود مواد مخدر صنعتی به کشور همگی زنگ خطری را به صدا درمی‌آورد که بایستی به دنبال چاره‌اندیشی و اتخاذ تدابیر بنیادی بود

مزدارانی، ۱۳۹۰: ۱۵۷). در حال حاضر به دلایل گوناگون، با دستگیری هر قاچاقچی فضا و میدان برای یکسری دیگر از قاچاقچیان ریزودرشت مهیا می‌گردد. توسعه نامناسب شهرها، مهاجرت‌پذیری کلان‌شهرها و اتصال شهرک‌ها و شهرهای کوچک به آن، حاشیه‌نشینی، تبلیغات و آگهی‌ها، دسترسی آسان به مواد مخدر، فقر و بیکاری و عدم آگاهی از قوانین از جمله عوامل عمومی و مؤثر بر گرایش افراد به مصرف و فروش مواد مخدر در حجم خرد و از عوامل تخصصی تأثیرگذار بر این پدیده می‌توان به قانون‌گریزی افراد (عدم بازدارندگی احکام قضایی)، ضعف قوانین تدوینی، ناکارآمدی اقدامات مقابله‌ای در دستگیری قاچاقچیان مواد مخدر، تمرکز بر مقابله و عرضه و غافل شدن از عوامل سبب‌شناسی و علل شناسی جرائم و کاهش تقاضا و درمان معتادین و همچنین عملکرد ضعیف سایر دستگاه‌های مرتبط نام برد. امروزه معضل مواد مخدر تمام بخش‌های امنیتی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جوامع را تحت تأثیر قرار داده است. اگرچه نمی‌توان به قطع و یقین گفت اما نتایج تحقیقات و گزارش‌ها حاکی از تغییر در کمیت و کیفیت جرائم ارتكابی در کلان‌شهرها و شهرهای بزرگ کشور، به‌ویژه شهرهایی چون تهران، مشهد، کرمانشاه و تبریز است.

با توجه به اینکه عوامل متعددی در مقابله مؤثر با قاچاق خرده‌فروشی مواد مخدر و روان‌گردان‌ها دخیل هستند، تأکید اساسی این پژوهش بر شاخصه‌های اصلی عوامل انتظامی در رسیدن به راهبرد مؤثر است. بر همین اساس، مسئله اصلی پاسخ به این پرسش‌ها است که بین عوامل انتظامی کدام بیشترین تأثیر در مقابله با خرده‌فروشی در شهر تهران کدامند؟ و سهم هر یک از عوامل یادشده چه قدر است؟

مبانی نظری

مواد مخدر^۱: به آن دسته از موادی گفته می‌شود که از طریق کشیدن، تنفس، بلعیدن، تزریق، بالا کشیدن از راه بینی و جذب کردن وارد بدن و با سرعت‌های گوناگون وارد گردش خون می‌شود و در نهایت با ورود به مغز مصرف‌کننده نحوه احساس، تفکر، دریافت و یا رفتار وی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (اسعدی، ۱۳۸۸: ۲۲).

ماده روان گردان: بنا به نظر دکتر آبادینسکی^۱ ماده روان گردان ماده‌ای است که دستگاه عصبی مرکزی را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ و ماده مخدر ماده‌ای است که اثرات روان گردانی و تغییر خلق و خوی دارد (اسعدی، ۱۳۸۸: ۲۲).

جرائم خرد: در حقوق کیفری ما جرائم خرد موضوع مطالعات گسترده‌ای نبوده، اما در دهه‌های اخیر مطالعات جرم‌شناسی این‌گونه جرائم و تأثیر آن بر سطح زندگی و احساس امنیت شهروندان از اهمیت به‌سزایی برخوردار شده است. در فرهنگ لغات حقوقی جرائمی را که دارای مجازات حبس کمتر از یک سال یا جزای نقدی اندک هستند، جرم خرد می‌نامند.

قاچاق مواد مخدر: اصطلاحاً کشت، تولید، خرید، فروش، نگهداری و در اختیار داشتن مواد مخدر را به سبب ممنوع بودن آن قاچاق مواد مخدر گویند (احتشامی، ۱۳۸۵: ۱۰۹).

قاچاقچی مواد مخدر: فردی که با سرمایه‌گذاری برای خرید و فروش مواد مخدر به‌طور عملی شغل خود را در این راستا تنظیم و امرار معاش اصلی او از راه قاچاق مواد مخدر است و معمولاً پس از دستگیری بایستی حکم صادره توسط مراجع قضایی درباره وی متناسب با جرم ارتكابی و سوابق مجرم باشد (سجادی، ۱۳۹۰: ۸۴۲)؛ و به دودسته زیر تقسیم می‌شود:

توزیع‌کننده عمده مواد مخدر: فردی است که مواد مخدر یا روان گردان را از قاچاقچی تحویل و با هماهنگی میان توزیع‌کنندگان خرد تقسیم می‌کند.

توزیع‌کننده خرد مواد مخدر: توزیع‌کننده شهری و محلی که مواد مصرفی معتادان را به دست خرده‌فروشان محلی می‌رساند؛ و از این طریق امرار معاش می‌نماید و هرگز به تناسب جرم و نقشی که در زنجیره توزیع مواد مخدر دارند مجازات نمی‌شوند.

خرده‌فروشی: خرده‌فروشی تمام فعالیت‌های فروش مستقیم کالا یا خدمات است به مصرف‌کننده نهایی برای مصارف شخصی و غیر تجاری.

خرده‌فروش: این عناصر در قالب سلول‌های توزیع‌کننده مواد مخدر در سطح معابر

عمومی، اماکن تفریحی، آموزشی و پاتوق‌های گروهی فعال هستند و مواد مخدر مورد نیاز برای توزیع و پخش را از رابطن توزیع و مالی باندها تهیه می‌نمایند (آقا بابایی، ۱۳۹۴: ۲۱).

خرده‌فروش مواد مخدر: به کسانی اطلاق می‌گردد که مواد مخدر را در حجم کم به دست معتادان به مواد مخدر می‌رساند و از این طریق امرارمعاش نموده و هرگز به تناسب جرم و نقشی که در زنجیره توزیع مواد مخدر دارند مجازات نمی‌شوند.

امینی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی کانون‌های جرم خیز از لحاظ مصرف مواد مخدر در شهر تهران و ارائه راهکارهای مقابله با آن» دریافتند، بیشترین جرائم مواد مخدر در مناطق ۱۳، ۱۲ و ۱۶ دیده می‌شود و مناطق شمال، غرب و شمال شرق یعنی ۵، ۴، ۲، ۱ و ۲۲ از کمترین میزان جرائم برخوردارند. همچنین به موازات تعدد جمعیت و تراکم فعالیت‌ها و کارکردها در بخش‌های داخلی و مرکزی شهر، میزان جرائم نیز افزایش می‌یابد و کانون‌های جرم خیز از لحاظ مواد مخدر به تفکیک مناطق شهری مشخص شد. پیشگاهی فرد، کلانتری، پرهیز و حق نیا (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل جغرافیایی کانون‌های جرم خیز جرائم مرتبط با مواد مخدر در شهر کرمانشاه» نشان دادند، منطقه اسکان غیررسمی از مهم‌ترین کانون‌های وقوع بزهکاری مرتبط با جرائم مرتبط با مواد مخدر در شهر کرمانشاه محسوب می‌شوند. بالا بودن کاربری‌های مسکونی و تجاری در این محدوده‌ها سبب شده است که بیشترین فراوانی وقوع جرائم در مجاورت این کاربری‌ها صورت بگیرد. همچنین بین تراکم جمعیت در این محدوده‌ها و نرخ وقوع بزهکاری در آن‌ها رابطه مستقیم وجود دارد. هاشمی (۱۳۹۰) در «گزارش راهبردی کنترل و مهار اعتیاد، الزام اساسی تحقق سند چشم‌انداز» دریافتند که یکی از موانع اصلی تحقق سند چشم‌انداز، مسئله مواد مخدر در کشور است، این مسئله دارای خصلت برهم زننده و مانع برای نیل به جامعه موردنظر در سال ۱۴۰۴ است. بر اساس ۳ نظرسنجی فراگیر و ملی (در دهه اخیر) مسئله سوءمصرف مواد مخدر یکی از جدی‌ترین نگرانی‌های مردم است. علاوه بر آن اقتصاد انگلی مواد مخدر بخشی از سرمایه جامعه را می‌بلعد (مطابق تحقیق ۱۳۸۳ این اقتصاد سالانه بالغ بر ۱۰ هزار میلیارد تومان است). مقیمی و قورچی (۱۳۸۴) در مقاله‌ای با عنوان «بستن کوچه‌ها و کاهش جرم» بیان می‌کنند که

بسیاری از کشورهای متمدن به این نتیجه رسیده‌اند که بخش اعظم مبارزه اساسی با جرم از طریق پیشگیری است. پلیس امروزی سعی می‌کند از طریق شناسایی، انتخاب برخی مناطق که جرم بیشتری در آن اتفاق می‌افتد به کنترل جرائم بپردازد.

عوامل انتظامی مقابله با خرده‌فروشی مواد مخدر

یکی از نهادهای مهم برقراری و حفظ امنیت در کشور نیروی انتظامی است. به تعبیری روشن‌تر، نیروی انتظامی پیش‌آهنگ نهادهای تأمین امنیت در کشور محسوب می‌شود. به‌طور کلی می‌توان امنیت ملی را شرایط و فضایی (ملی و فراملی) دانست که یک ملت طی آن قادر است اهداف و ارزش‌های حیاتی موردنظر خود را در سطح ملی و بین‌المللی گسترش دهد و یا حداقل آن‌ها را در برابر تهدیدات بالقوه و بالفعل عوامل داخلی و خارجی حفظ نماید (ریبعی، ۱۳۸۳: ۱۱). از این رو مباحثی مانند خرابکاری، تروریسم، شورش، مواد مخدر، مبارزه با قاچاق و برخی از مسائل مرزی مرتبط با امنیت داخلی در حیطه وظایف نیروی انتظامی است و در حوزه امنیت داخلی طرح می‌شود. برخی از نویسندگان با عطف به این وجه از امنیت ملی یعنی امنیت داخلی و در پیوند با وظایف و کارکردهای سازمان پلیس از مفهوم امنیت انتظامی نام برده‌اند و آن را امنیتی دانسته‌اند که از طریق انتظام بخشی امور جامعه به دست می‌آید و وجهی داخلی دارد. معمولاً در کشورهای جهان این نوع امنیت، توسط نیروی تأمین می‌شود که نام پلیس بدان اطلاق می‌شود. از این رو وظایف پلیس و نیروی انتظامی در کلیات خود همواره مسئول و مدیر انتظام بخشی به امور داخلی بوده و کمتر به مسائل خارج از مرزها توجه کرده است. (افتخاری ۱۳۸۱: ۵۰).

عوامل مقابله‌ای انتظامی در زمینه مواد مخدر: به کلیه‌ی فعالیت‌های نیروی انتظامی که از طریق آن فعالیت‌های غیرقانونی مرتبط با مواد مخدر کنترل و محدود شده به‌نحوی که این فعالیت‌ها منجر به کاهش ورود و عرضه مواد مخدر در جامعه شود اطلاق می‌گردد. به‌طور کلی عوامل بی‌شماری تحت عنوان عوامل مقابله‌ای در مأموریت مبارزه با مواد مخدر تعریف شده است و در بحث خرده‌فروشی مواد مخدر کشف، پیدایش جرم، محل ارتکاب جرم، گستردگی جغرافیای جرم، فراوانی جرم، انگیزه‌های ارتکاب جرم و ... کمک شایانی در به‌کارگیری بهینه و کارآمد اقدامات انتظامی در مقابله با این پدیده شوم را دارا

است (برنامه اجرایی پلیس مبارزه با مواد مخدر ناجا، ۱۳۹۴).

اهم نظریات و تکنیک‌ها در حوزه انتظامی

نظریه نقاط پر جرم^۱: در اوایل دهه ۱۹۵۰ دو گیاه‌شناس بهنام‌های فیلیپ کلارک و فرانسیس ایوانز^۲ اقدام به ابداع الگویی برای مطالعه گونه‌های گیاهی و جانوری و نحوه توزیع آن‌ها در اقلیم‌های جغرافیایی مجاور نمودند، اما بعدها این روش برای مطالعه الگوهای جرم در مناطق مختلف مورد اقتباس قرار گرفت و یافته‌ها منجر به پیدایش نظریه نقاط پر جرم شد. بر اساس این نظریه، برخی از نقاط از نرخ جرم بیشتری در مقایسه با مناطق مجاور خود برخوردارند. این مناطق تحت عنوان «نقاط جرم خیز یا نقاط پر جرم» مورد اشاره قرار می‌گیرند و با علائم معین در نقشه مشخص می‌شوند. این مناطق به‌منظور استفاده محققان و تحلیل‌گران برای بررسی ارتباط بین مناطق جغرافیایی و جرم تعیین می‌شوند. تهیه نقشه حاوی نقاط پر جرم در حال تبدیل شدن به یک ابزار مهم و تأثیرگذار برای انجام مأموریت‌های پلیس است. این نقاط همچنین به توسعه دانش و درک صحیح مناطق مختلف یک شهر و احتمالاً دلایل وقوع جرم در آن‌ها کمک می‌کند. نظریات مختلف جرم شناختی وجود دارند که توضیح می‌دهند که چرا جرم در مکان‌های خاصی رخ می‌دهد و درجایی دیگر واقع نمی‌شود نظریه‌های مکانی جرم بر وقوع جرم در مکان‌های خاص توجه دارد و تحت عنوان «نقاط روی نقشه» نیز از آن‌ها یاد می‌شود (قالیباف، انصاری زاده، پرهیز، ۱۳۸۸: ۳۰-۲۴).

نظریه فضای قابل دفاع^۳: این نظریه در سال ۱۹۷۲ توسط اسکار نیومن بیان گردید؛ که بر اصول فضای قابل دفاع بر مشارکت و خودیاری مردم تکیه دارد. بر اساس این نظریه وجود چهار عنصر از عوامل ایجاد و تقویت فضاهای قابل دفاع (مانع وقوع جرم) به شمار می‌رود: ایجاد حس قلمرو و مالکیت در فضا، افزایش نظارت طبیعی که به ساکنان اجازه دهد افراد را شناسایی کرده و به وقایع قلمرو خود آگاه شوند، خلق تصویر امن از محیط اطراف که ساکنان آن را می‌شناسند و از آن مراقبت می‌کنند و اینکه همسایه‌ها باید

1. Hot spots Theory
2. Philip Clark and Francis Evans
3. Defensible Space

بخشی از ناحیه امن و بزرگ‌تری باشند که از آن در برابر خطرات حفاظت می‌کنند و بالطبع محله خود را نیز صیانت می‌نمایند. در بحث خرده‌فروشی مواد مخدر می‌توان با جذب منابع و مخبرین و بهره‌برداری از اطلاعات آن‌ها در زمینه شناسایی و برخورد به‌موقع و مناسب با توزیع‌کنندگان شهری نهایت بهره‌برداری را برد.

نظریه پنجره‌های شکسته^۱: علت نام‌گذاری این نظریه بر این منطق استوار است که «یک پنجره شکسته و تعمیر نشده نشانه آن است که کسی به آنجا اهمیت نمی‌دهد؛ بنابراین شکستن پنجره‌های بیشتر هیچ هزینه‌ای ندارد» (بکر، ۲۰۰۵).^۲ در واقع این نظریه از قانون سال ۱۹۷۳ ایالت نیوجرسی با عنوان «قانون محله‌های پاک و امن»^۳ نشأت گرفته و بر این تجربه استوار بود که صرف‌نظر کردن از مسائل کوچکی مانند رسم تصاویر مستهجن روی دیوارها و ریختن آشغال روی خیابان در یک محله، احساس انحطاط غیرقابل اصلاحی را القا می‌کند که در نتیجه آن برخی از ساکنین وادار می‌شوند که آن محل را ترک کرده یا بی‌تفاوتی پیشه کنند. اصول اصلی این نظریه مبتنی بر موارد زیر بود: (۱) بی‌نظمی و ترس از جرم ارتباط قوی با یکدیگر دارند؛ (۲) پلیس قانون خیابان را اجرا می‌کند و مردم جامعه در بررسی این قواعد شرکت می‌کنند؛ (۳) بر محله‌های مختلف، قواعد متفاوتی حاکم است؛ (۴) بی‌نظمی ناخواسته منجر به فروریختن کنترل‌های اجتماعی می‌شود؛ (۵) محله‌هایی که کنترل اجتماعی در درون آن‌ها درهم‌شکسته شده، در برابر جرم آسیب‌پذیرتر هستند؛ (۶) ایفای نقش پلیس در حفظ نظم، موجب ظهور مجدد شیوه‌های غیررسمی کنترل جرم می‌شود؛ (۷) بیشتر مسائل از عملکرد تک‌تک افراد بی‌نظم ناشی نمی‌شوند بلکه از گردآمدن شمار زیادی از افراد بی‌نظم حادث می‌شوند؛ (۸) محله‌های مختلف ظرفیت‌های متفاوتی برای مدیریت بی‌نظمی و جرم دارند.

نظریه چیدمان فضا^۴: نظریه دیگری با عنوان چیدمان فضا در دهه ۱۹۸۰، توسط هیلیر و هنسون با نگاهی ریخت‌شناسانه به شهر، به بررسی روابط بین فضاها پرداخت. نظریه

1. Broken Window

2. Baker

3. Safe and clean neighborhoods Act

4. Space syntax

چیدمان فضا به‌طور ویژه بر آنچه مردم می‌بینند و درک این امر که توسط دیگران دیده می‌شوند اشاره دارد. همچنین بیان می‌کنند که نظارت همسایگان در طول یک مسیر بسیار بااهمیت‌تر از دیده شدن از هر نقطه از راه یا حتی خانه خود فرد است (اشنایدر، ۲۰۰۷).^۱ محققان دانشگاه لندن با استفاده از این نظریه نشان دادند که در فضاهایی که دارای ارتباط بیشتری با دیگر فضاهای شهر باشند و حرکت بیشتری درون آن‌ها رخ دهد، فضاهای امن‌تری هستند (کنز، ۲۰۰۲).^۲

نظریه الگوی جرم:^۳ نظریه الگوی جرم بر بررسی این امر توجه دارد که چگونه مردم و اموال وارد حرکت جرم در زمان و مکان می‌شوند. نظریه جرم با تلفیق خود با دیدگاه فعالیت روزمره، سه مفهوم اصل را ارائه می‌دهد: ۱- گره‌ها،^۴ ۲- گذرگاه‌ها،^۵ ۳- لبه‌ها.^۶ گره، اصطلاحی در صنعت حمل‌ونقل است، اشاره به جاهایی دارد که مبدأ یا مقصد سفر مردم هستند. چنین جاهایی می‌توانند جرم را نه تنها در داخل خود بلکه در اطراف نیز تولید کنند. هر بزه‌کار در اطراف گره‌های فعالیت روزمره خود و گذرگاه‌های بین آن‌ها به دنبال آماج جرم می‌گردد. خرده‌فروشان مواد مخدر نیز در پایانه‌ها و اطراف آن که محل مبدأ و مقصد مردم هستند فعالیت گسترده‌ای دارند. بعلاوه، گذرگاه‌هایی که مردم در فعالیت روزمره خود طی می‌کنند ارتباط نزدیک با محل‌هایی دارند که در آنجا بزه دیده واقع می‌شود. این امر، دلیل توجه بسیار فراوان نظریه الگوی جرم به توزیع جغرافیایی جرم و آهنگ فعالیت روزمره زندگی است. سومین مفهوم نظریه الگوی جرم (لبه)، اشاره به مرزهای مناطقی دارد که مردم در آن زندگی یا کار می‌کنند یا به دنبال سرگرمی هستند. برخی از جرائم بیشتر احتمال دارد در لبه‌ها اتفاق بیفتند؛ زیرا مردم محلات مختلف یکدیگر را نمی‌شناسند؛ در لبه‌ها گرد هم می‌آیند. تمایز بین مجرمین داخل گرا و خارج گرا به درک اهمیت لبه‌ها کمک می‌کند، زیرا داخل گره‌ها معمولاً جرم را نزدیک محله‌های خود مرتکب می‌شوند در حالی که بیرون گره‌ها ترجیح می‌دهند که جرم را در

1. schneider

2. cozens

3. Crime patten Theory

4. Nodes

5. Paths

6. Edges

لبه‌ها مرتکب شوند.

تکنیک‌های اقدامات وضعی: این تکنیک‌ها در سال ۱۹۹۳ توسط کلارک و در ۱۲ تکنیک برای پیشگیری از انواع جرائم خیابانی ارائه شد. این تکنیک‌ها در سه گروه چهارتایی تقسیم شده‌اند. دسته اول افزایش تلاش برای ارتکاب جرم بود که شامل چهار تکنیک: سخت کردن آماج جرم، کنترل دسترسی به آماج، منحرف کردن بزهکاران از آماج‌های جرم و واپایش وسایل تسهیل‌کننده‌ی جرم است. دسته دوم مربوط به تدابیر افزایش خطرات جرم بود که خود چهار تکنیک: واپایش ورودی‌ها و خروجی‌ها، نظارت رسمی، نظارت به‌وسیله کارکنان و بالاخره نظارت طبیعی. را در برمی‌گرفت. هدف دسته سوم کاهش منافع قابل پیش‌بینی حاصل از جرم از طریق از دسترس خارج کردن آماج جرم، مشخص کردن اموال، کاهش وسوسه و نهایتاً از بین بردن منافع جرم بود (محمد نسل، ۱۳۹۳: ۱۲۳). در سال ۱۹۹۷ کلارک و هومل دوازده تکنیک اولیه را اصلاح و با اضافه کردن دسته دیگری تحت عنوان «کاهش تحریک‌ها» به ۱۶ تکنیک افزایش دادند. کورنیش و کلارک در سال ۲۰۰۱ با اضافه کردن دسته پنجمی تحت عنوان «کاهش تحریک‌ها» تکنیک‌ها را به ۲۵ مورد افزایش داده و برخی اصلاحات دیگر بر دسته‌بندی تکنیک‌ها صورت گرفت.

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش پژوهش و نحوه گردآوری اطلاعات از جمله تحقیقات توصیفی پیمایشی و بر مبنای رویکرد تحقیق، از نوع کمی محسوب شده است. جامعه آمار شامل کارشناسان پلیس مبارزه با مواد مخدر و قضات حوزه جرائم مواد مخدر می‌باشند. نمونه آماری تحقیق تعداد ۲۴۴ نفر به روش تمام شمار انتخاب شده‌اند. روایی این تحقیق به شیوه منطقی و پایایی آن از طریق ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده که ضریب کل، برابر با ۰/۹۴۸ است. روش گردآوری اطلاعات، میدانی و ابزار آن پرسش‌نامه محقق ساخته بوده که در کل ۳۴ گویه داشته است. روایی پرسش‌نامه به طریق منطقی (در اختیار گذاردن پرسش به ۱۰ نفر از اساتید دانشگاهی، کارشناسان و مسؤولین خبره در حوزه امنیت عمومی و اصلاح آن) و پایایی آن نیز به

طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ انجام گرفت که ضریب کل برابر با ۰/۹۴۸ بود.

یافته‌های تحقیق

تحلیل توصیفی

یافته‌های آماری تحقیق نشان داد که ۴۸ درصد پاسخگویان دارای تحصیلات لیسانس، ۲۵/۸ درصد دارای تحصیلات فوق‌دیپلم و ۱۹/۵ درصد نیز دارای تحصیلات دیپلم می‌باشند. نمونه‌های تحقیق نشان می‌دهد که بیش از ۳۴ درصد پاسخگویان دارای سابقه خدمت بین ۵ تا ۱۰ سال و ۲۵/۹ درصد نیز دارای سابقه خدمت ۱۱ تا ۱۵ سال و ۱۸ درصد از پاسخگویان نیز دارای سابقه خدمت بین ۱۶ تا ۲۰ سال است. از سوی دیگر نتایج نشان می‌دهد که به ترتیب محل خدمت ۹۱ نفر (۳۷/۴ درصد) ناجا؛ ۶۵ نفر (۲۶/۰ درصد) در ستاد مبارزه با مواد مخدر؛ ۵۴ نفر (۲۲/۲ درصد) در دانشگاه و ۳۴ نفر (۱۴/۰ درصد) نیز در مراجع قضایی بودند. توصیف برخی گویه‌های مرتبط با عوامل اجتماعی-ارتباطی و فرهنگی مؤثر در مقابله و پیشگیری با خرده‌فروشی مواد مخدر در جدول شماره (۱) آمده است.

جدول شماره ۱: عوامل انتظامی مؤثر بر خرده‌فروشی مواد مخدر

گویندگان	جمع	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گویندگان
۳۰۹۶۷۲	۲۴۴	۶۰	۱۲۴	۵۲	۸	۰	شناسایی محل فعالیت (باتوق) خرده‌فروشان مواد مخدر و ترسیم کروکی نقاط آلوده
۳۰۸۸۵۲	۲۴۴	۵۶	۱۱۲	۶۸	۸	۰	بانک اطلاعاتی خرده‌فروشان مواد مخدر به انضمام آخرین وضعیت و فعالیت آنان
۳۰۶۵۵۷	۲۴۴	۵۲	۹۲	۶۸	۲۸	۴	اجرای طرح دستگیری توزیع‌کنندگان و خرده‌فروشان مواد مخدر (طرح‌های ارتقاء امنیت اجتماعی و پاکسازی نقاط آلوده)
۳۰۱۶۳۹	۲۴۴	۲۴	۶۸	۸۰	۶۸	۴	بررسی پرونده‌های تشکیل شده در راستای دسترسی به سرشاخه‌های تهیه و توزیع
۳۰۱۹۶۷	۲۴۴	۲۴	۸۸	۶۸	۴۰	۲۴	بررسی سوابق و مستندات دستگیرشدگان و درج در گزارش به مقام قضایی
۳۰۵۵۷۴	۲۴۴	۵۶	۷۶	۶۴	۴۴	۴	راه‌اندازی گشت‌های هدفمند در نقاط آلوده به توزیع خرد مواد مخدر
۳۰۵۲۴۶	۲۴۴	۴۰	۹۶	۶۸	۳۲	۸	استقرار واحدهای انتظامی به‌منظور استمرار حضور پلیس در مناطق آلوده به توزیع خرد مواد مخدر

۳.۷۷۰۵	۲۴۴	۷۲	۱۰۴	۲۴	۲۸	۱۶	جذب منابع و مخبرین و به‌کارگیری آنان در نشاگاهها
۳.۶۳۹۳	۲۴۴	۶۰	۸۴	۶۰	۳۲	۸	جمع‌آوری و پرورش اخبار در راستای احصاء اطلاعات مناسب
۳.۳۷۷۰	۲۴۴	۲۸	۹۲	۷۲	۴۸	۴	میزان بهره‌گیری از ظرفیت سایر نهادها و دستگاه‌های مسئول در قانون
۳.۱۹۶۷	۲۴۴	۲۸	۸۰	۶۸	۴۸	۲۰	انجام مطالعات و پژوهش‌های کاربردی با تکیه بر دانش روز دنیا به‌منظور آسیب‌شناسی امر مبارزه با خرده‌فروشی مواد مخدر
۳.۴۲۶۲	۲۴۴	۴۴	۸۰	۶۸	۴۰	۱۲	پیش‌بینی فوق‌العاده مأموریت برای مأمورین شرکت‌کننده در طرح‌های موفق دستگیری خرده‌فروشان مواد مخدر
۳.۴۷۵۴	۲۴۴	۳۶	۹۲	۷۶	۳۲	۸	تحت کنترل قرار دادن محکومین در حین مرخصی، رأی باز و...
۳.۳۴۴۳	۲۴۴	۴۴	۸	۴۸	۳۶	۲۸	جمع‌آوری و هدایت معتادان متجاهر و پرخطر به مراکز ترک اعتیاد
۳.۵۰۸۲	۲۴۴	۳۲	۱۱۶	۵۶	۲۴	۱۶	وایپاش الکترونیکی محل‌های آلوده به فعالیت خرده‌فروشان (دوربین‌های مداربسته)

یافته‌های آماری جدول (۱) در خصوص توزیع آماری مؤلفه‌های عوامل انتظامی مؤثر بر خرده‌فروشی مواد مخدر نشان می‌دهد که مؤلفه‌های در اکثر موارد دارای امتیاز بالای متوسط بوده و نشان می‌دهد که به اعتقاد پاسخگویان عوامل انتظامی در مقابله با خرده‌فروشی‌های مواد مخدر مؤثر هستند، لیکن از بین این عوامل سه عامل انتظامی شناسایی محل فعالیت خرده‌فروشان - بانک اطلاعاتی و جذب منابع مخبرین به ترتیب بیش از سایر عوامل انتظامی در مقابله با خرده‌فروشی مواد مخدر مؤثر هستند. اولویت‌های هر یک از عوامل انتظامی در مقابله با خرده‌فروشی مواد مخدر در جدول شماره (۲) آمده است.

جدول شماره ۲: آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی عوامل انتظامی از نگاه کارشناسان

طبقه‌بندی		
اولویت	طبقه‌بندی میانگین	مؤلفه‌ها
اول	۹.۹۳	شناسایی محل فعالیت (پاتوق) خرده‌فروشان مواد مخدر و ترسیم کروکی نقاط آلوده
دوم	۹.۴۶	بانک اطلاعاتی خرده‌فروشان مواد مخدر به انضمام آخرین وضعیت و فعالیت آنان
سوم	۹.۳۵	جذب منابع و مخبرین و به‌کارگیری آنان در نشاگاهها

اولویت هر یک از عوامل مؤثر انتظامی در مقابله با خرده‌فروشی نشان می‌دهد که از بین این عوامل سه عامل شناسایی محل فعالیت - بانک اطلاعاتی و جذب منابع و مخبرین در رتبه‌های اول تا سوم قرار دارند.

یافته‌های تحلیلی

آزمون فرضیه: بین عوامل انتظامی در مقابله با خرده‌فروشی مواد مخدر و روان‌گردان‌ها در کلان‌شهر تهران رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۳: آزمون فرضیه اول: رابطه عوامل انتظامی و مقابله با خرده‌فروشی مواد مخدر

		جدول توافقی				جمع
		عوامل انتظامی				
		کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
مقابله با خرده‌فروشی مواد مخدر	خیلی کم	۴	۲۴	۰	۰	۲۸
	کم	۰	۳۲	۴	۰	۳۶
	متوسط	۰	۲۴	۴	۲۰	۴۸
	زیاد	۰	۲۴	۲۰	۴۴	۸۸
	خیلی زیاد	۰	۰	۱۶	۲۸	۴۴
جمع		۴	۱۰۴	۲۴	۹۲	۲۴۴
						Sig
آزمون کای دو						ارزش
						۱۳۸۸۵۷
						$p < .01$

نتایج آماری جدول فوق در خصوص بررسی ارتباط عوامل انتظامی در مقابله با خرده‌فروشی مواد مخدر در کلان‌شهر تهران نشان می‌دهد که آزمون آماری کای اسکوئر (۱۳۸۸۵۷) با اطمینان بیش از ۹۹ درصد معنی‌دار بوده ($p < .01$)، بنابراین بر پایه داده‌های جدول شماره ۳ با بیش از ۹۹ درصد اطمینان می‌توان گفت که عوامل انتظامی می‌تواند در مقابله با خرده‌فروشی مؤثر باشد، لذا بر پایه یافته‌های جدول هر چه اقدامات انتظامی افزایش یابد، به همان میزان مقابله با خرده‌فروشی می‌تواند افزایش یابد.

نتیجه‌گیری

در عصر کنونی مواد مخدر و جرائم مرتبط با آن به یک معضل اساسی برای بسیاری از کشورهای جهان تبدیل شده است، ویژگی سازمان‌یافتگی و فراملی این جرائم موجب شده تا هیچ کشوری نتواند خود را از عواقب زیان‌بار آن مصون بداند. از لحاظ ابعاد امنیتی، قاچاق مواد مخدر بیشترین آثار و تهدیدات را دارد چراکه حتی در امنیت فردی افراد نیز تأثیرات سوء و عمیقی داشته و حیات و سلامت افراد را به مخاطره می‌اندازد. قاچاق مواد مخدر دومین تجارت جهانی پس از تجارت اسلحه در جهان است، که هزینه سلامت جامعه را بالا می‌برد. شبکه‌های قاچاق مواد مخدر علاوه بر ارتکاب این جرم جرائم جانبی دیگری مانند قتل عمد، خشونت، اخاذی، تهدید، تبانی، ارتشاء، فرار از مالیات را نیز مرتکب می‌شوند. جرائم مواد مخدر، پیش از آن‌که فعالیتی تجاری و اقتصادی در عرصه مافیای اقتصاد بین‌المللی باشد، ابزاری کارآمد، مؤثر و راهبردی در گسترش نظام سلطه صاحبان قدرت جهان بر کشورهای توسعه‌نیافته محسوب می‌شود، تحلیل گران سیاسی و اجتماعی بر این باورند که در تهاجم و نفوذ فرهنگی، پدیده مواد مخدر مهم‌ترین عامل به تباهی کشیدن و انحطاط جوامع بشر به شمار می‌رود.

در خصوص بررسی ارتباط عوامل انتظامی در مقابله با خرده‌فروشی مواد مخدر در شهر تهران نشان می‌دهد که آزمون آماری کای اسکوتر (۱۳۸۰۸۵۷) با اطمینان بیش از ۹۹ درصد معنی‌دار بوده ($p < 0.01$)، بنابراین بر پایه داده‌ها می‌توان گفت که عوامل انتظامی می‌تواند در کنترل و مقابله با خرده‌فروشی مؤثر باشد، لذا بر پایه یافته‌ها هرچه اقدامات انتظامی افزایش یابد، به همان میزان مقابله با خرده‌فروشی می‌تواند افزایش یابد. بین عوامل انتظامی در مقابله با خرده‌فروشی مواد مخدر و روان‌گردان‌ها در کلان‌شهر تهران رابطه وجود دارد.

پیشنهادها:

۱- به‌منظور کاهش گرایش شهروندان تهرانی نسبت به سوءمصرف مواد مخدر از طریق اطلاع‌رسانی مناسب از عوارض سوءمصرف مواد مخدر به شهروندان تهرانی، بالا بردن سطح فرهنگی شهروندان تهرانی ایجاد مکان‌های مناسب تفریحی و ورزشی برای شهروندان در مناطق مختلف شهر تهران، بسترسازی جهت اشتغال شهروندان تهرانی و

رهانیدن از بیکاری و فقر و تدوین ضوابط و قوانین مرتبط.

۲- پیشنهاد برای تسریع در راه‌اندازی اردوگاه‌های نگهداری خرده‌فروشان موضوع ماده ۴۲ قانون مبارزه با مواد مخدر و همچنین سازوکارهای لازم در راستای صدور احکام جایگزین زندان و ارتقای آموزش تخصصی قضات و هدایت آن‌ها به وحدت رویه در صدور احکام قضایی به‌ویژه در مورد خرده‌فروشان مواد مخدر.

۳- به‌منظور شناسایی و کنترل نقاط توزیع و مصرف و خریدوفروش مواد مخدر از طریق تأمین روشنایی کافی، به حداقل رسانیدن مسیرهای نامطمئن، نقاط کور و فضاهای متروکه، بهره‌گیری مناسب از فضاهای شهری و حمایت از فعالیت‌های اجتماعی، ایجاد حس مسئولیت و مالکیت و واپایش نزد شهروندان از راه مشارکت بخشیدن به آنان و اعمال مدیریت مناسب و نگهداری فضاها، شناسایی مشاغل و فعالیت‌های اصلی موجود در فضاهای معرفی‌شده، گشت زنی مناسب مأمورین نیروی انتظامی.

۴- ایجاد سازوکارهای لازم در راستای شناسایی نقاط آلوده به فعالیت خرده‌فروشان و تشکیل بانک اطلاعاتی با کمک شبکه منابع و مخبرین محلی

۵- تمرکز پلیس بر اقدامات پیشگیرانه با آموزش همگانی و مشارکت همگانی و بهره‌گیری از تمام ظرفیت علمی کشور نظیر اساتید و کارشناسان حوزه مواد مخدر

منابع:

- آقا بابایی، داوود (۱۳۹۴). عملیات پنهان مبارزه با مواد مخدر، ساختار گروه‌ها، برتری اطلاعاتی، مدل‌های عملیات، پلیس مبارزه با مواد مخدر ناجا.
- اسعدی، سید حسن (۱۳۸۸). مواد مخدر و روان‌گردان در حقوق جنایی ملی و بین‌المللی، انتشارات نشر میزان.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۱). سازمان امنیتی فضای جغرافیایی، درآمدی بر جغرافیای امنیتی به مثابه یک گرایش علمی نوین، مجله جغرافیای نظامی و امنیتی، شماره اول، زمستان ۸۱.
- احتشامی، علی (۱۳۸۵). کلیات و طبقه‌بندی مواد مخدر، تهران، دانشگاه علوم انتظامی امین.

- امینی، ابراهیم (۱۳۹۰). بررسی کانون‌های جرم خیز از لحاظ مصرف مواد مخدر در شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی نراق
- پیشگاهی فرد، زهرا؛ کلانتری، محسن؛ پرهیز، فریاد و حق پناه، احسان (۱۳۹۰). تحلیل جغرافیایی کانون‌های جرم خیز جرائم مواد مخدر در شهر کرمانشاه، مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال سوم، شماره یازده.
- پاینده، علی (۱۳۸۴). بررسی شیوه‌های مؤثرترین شیوه‌های مقابله با قاچاق مواد مخدر فرماندهی انتظامی استان یزد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم انتظامی امین.
- زکریایی، محمد (۱۳۸۹). نگرش مردم به سوءمصرف مواد مخدر، تهران، نشر ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری، (نشریه، جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی شماره ۲ تابستان ۸۹ مقاله علمی پژوهشی).
- زکریایی، محمد (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی اقتصاد تبهکارانه با رویکرد به مواد مخدر، کمیته مبارزه با مواد مخدر مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- سجادی، سید ابوالفضل (۱۳۹۰). سیاست کیفری ایران در قبال قاچاق مواد مخدر، مندرج در مجموعه مقالات ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری، نشر اطلاعات.
- غنچی، علی (۱۳۸۶). کلیات مواد مخدر، تهران: معاونت آموزش ناجا.
- قالیباف، محمدباقر؛ سلمان انصاری زاده و فریاد پرهیز (۱۳۸۸). بررسی و تحلیل نقش کانون‌های جرم خیز در وقوع جرائم شهری، ماهنامه شهرداری‌ها، سال یازدهم شماره ۱۰۰.
- کلانتری، محسن، (۱۳۸۶). شناسایی کانون‌های جرم خیز، فصلنامه‌ی مطالعات پیشگیری از جرم، سال دوم، شماره دوم، تهران.
- گزارش دفتر مقابله با جرم و مواد مخدر سازمان ملل ۲۰۱۸.
- گزارش‌ها و برآوردهای اطلاعاتی پلیس مبارزه با مواد مخدر تهران بزرگ.
- گزارش‌ها و تحلیل‌های آماری پلیس مبارزه با مواد مخدر ناجا.
- محمد نسل، غلامرضا (۱۳۹۳). کلیات پیشگیری از جرم، تهران، نشر میزان.
- مقیمی، مهدی و قورچی، مجید (۱۳۸۴). بستن کوچه‌ها و معابر و کاهش جرم، فصلنامه دانش انتظامی، دانشگاه علوم انتظامی، سال هفتم، شماره چهارم.

- مرزدارانی، هادی (۱۳۹۰). بررسی تهدیدات امنیتی ج.ا.ایران، تهران، سازمان عقیدتی
ناجا.

- هاشمی علی (۱۳۹۰). کنترل و مهار اعتیاد، التزام اساسی سند چشم‌انداز، کمیته
مبارزه با مواد مخدر مجمع تشخیص مصلحت نظام.

